

СТАНОВИЩЕ

**по процедура на ВСУ „Черноризец Храбър“
за присъждане на научна степен „доктор“**

Относно: дисертационен труд на тема „Роля на социалнопсихологическия тренинг за интегриране на деца със специални образователни потребности в училищна среда”

Професионално направление: 3.2. „Психология”

Докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология”

Автор: Таня Владимирова Каменова

Изготвил становището: доц. д-р Даниела Андонова

Настоящото становище е изготвено въз основа на представени дисертационен труд и автореферат. Авторефератът отразява коректно и напълно съдържанието на дисертационния труд.

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на темата. Въпреки че в образователната система на България е направено много за интегрирането на децата със специални образователни потребности в училищната среда, критично важен аспект от напредъка към тази цел е работата на пряко ангажираните с децата психолози. Дисертационният труд на Таня Каменова е насочен към проблема за усъвършенстване на методите и професионалните подходи на специалистите, чиято дейност има пряко въздействие върху развитието на личността на детето със специални образователни потребности. Именно необходимостта да се отговори на потребностите на практиката определя актуалността на изследването. Като един от тези специалисти, Таня Каменова прилага в работата си метода на социалнопсихологическия тренинг, но не открива в литературата

достатъчно аргументи в подкрепа на неговата приложимост и ефекти. От допускането, че социалнопсихологическият тренинг като метод за работа с деца със специални образователни потребности има потенциал да допринесе значително за подобряване на психосоциалното функциониране на децата, с което да подпогне тяхното интегриране в училищна среда, произтича и значимостта на дисертационното изследване. Мотивирана от всекидневните предизвикателства на практиката, които добре познава, докторант Каменова поставя като цел на изследването проучването на възможностите на социалнопсихологическия тренинг като метод за работа с деца със специални образователни потребности. Приемайки аргументите на автора, смятам, че необходимостта от провеждане на дисертационно изследване на тази тема е успешно защитена.

2. Обем, структура и използвани изследователски методи. За постигане на поставената цел докторант Каменова разработва дисертационен труд в обем от 211 страници, структуриран в увод, три глави, заключение, две приложения и списък на използваната литература, състоящ се от 159 източника. Текстът съдържа 26 таблици и 21 фигури. В края на всяка глава са представени изводи, релевантни на целта на дисертационния труд и заложените хипотези. Използвани са следните методи: систематично, включено наблюдение, естествен полеви експеримент, анкета, тестове, беседа, анализ на отделни случаи, анализ на видеозаписи на определени занятия.

3. Теоретична част. В първа глава е дефинирано понятието за специални образователни потребности и са представени основните диагностични категории, които ги определят: *Разстройства на психологичното развитие, Поведенчески и емоционални разстройства с начало, типично за детството и юношеството, и Умствена изостаналост.* Разгледани са възможностите за психологическа подкрепа на деца със специални образователни потребности, същността на

интегрираното обучение и предизвикателствата пред него, както и състоянието на проблема в български условия.

Във втора глава е разгледан социалнопсихологическият тренинг като метод за психологическо въздействие при работа с деца със специални образователни потребности. Представени са историческите корени на груповата психотерапевтична и психологическа работа, с акцент върху груповите форми на въздействие в педагогически контекст и съвременните приложения на метода. В отделни параграфи детайлно са разгледани съществуващата практика за специализирано приложение на социалнопсихологическия тренинг за работа с деца и ученици и възможностите за приложение на метода при деца със специални образователни потребности.

4. Емпирично изследване. Третата глава на дисертационния труд е посветена на представянето на емпирично изследване, чиято основна цел е “да се извърши експериментална проверка на влиянието на социалнопсихологическия тренинг върху психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности” (с. 116). Основната хипотеза на изследването се отнася до очакването, че социалнопсихологическият тренинг ще повлияе по позитивен начин върху психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности. Тази хипотеза се конкретизира в осем подхипотези, отнасящи се до ключови аспекти на психосоциалното функциониране като участие в училищния живот, социални и игрови умения, отношения с връстници и възрастни, ниво на независимост и умения за самообслужване, самооценка, емоционални и поведенчески аспекти на функционирането и когнитивни променливи като внимание, памет и мислене. За проверка на хипотезата за каузално влияние на социалнопсихологическия тренинг върху психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности е предвидено прилагане на доекспериментален план с

предварително и последващо оценяване. Независимата променлива в това изследване е социалнопсихологическият тренинг, а зависимите променливи представляват оценките на учители и психолог по отношение на аспекти на психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности. Изследването е проведено с 20 деца с различни диагнози. Поради спецификата на разстройствата и ограниченото им разпространение в общата популация на учениците, извадката не отговаря на изискванията за репрезентативност и обем, което определя и неизбежни ограничения по отношение на валидността. Това означава, че изводите от изследването се отнасят само до участващите в него деца и ученици със специални образователни потребности, но въпреки това избраният експериментален план е подходящ за целите и параметрите на изследването и чрез приложението му експерименталният въпрос за причинно-следствената връзка между независимата и зависимите променливи би могъл да получи отговор. Детайлно са описани процедурите и приложените въздействия, както и инструментите, използвани за събиране на емпиричната информация. Събраните данни са подложени на статистическа обработка с използване на подходящи непараметрични статистически процедури, съобразени с природата на променливите, включени в изследването. Резултатите са интерпретирани коректно. Анализирани са и отворените въпроси в анкетите. Към количествените анализи докторант Каменова добавя и качествен метод – анализ на отделни случаи.

5. Резултати. Въпреки че (поради ограниченията, присъщи на самото естество на изследвания проблем) една строга интерпретация на резултатите трябва да ограничи изводите само до конкретните изследвани лица, намирам, че те са достатъчно убедителни, за да бъдат приети като потвърждение на основната хипотеза за наличие на позитивно влияние на социалнопсихологическия тренинг върху някои ключови аспекти на

психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности.

II. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

В дисертационния труд са постигнати теоретични и практико-приложни резултати, които могат да се определят като безспорни приноси към познанието и практиката в областта на психологическата работа с деца със специални образователни потребности. Докторант Каменова изброява следните научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд:

1) Систематизирани са приложни подходи за оказване на психологическа помощ и подкрепа на деца със специални образователни потребности и на техните родители.

2) Анализирани и обосновани са потенциалът на социалнопсихологическия тренинг за развиване на ключови компетентности (себепознание, саморегулация, взаимоотношения, комуникативни умения, самооценка) при деца със специални образователни потребности.

3) Разработена е методика за оценка на ефекта на социалнопсихологическия тренинг върху ключови индикатори на психосоциалното функциониране, която позволява диференцирано оценяване от два типа специалисти, работещи с децата – учители и психолози.

4) Създадена и апробирана е авторска методика за систематично приложение на занятия от тренингов тип в продължение на една учебна година.

5) Емпирично идентифицираните ефекти на социалнопсихологическия тренинг върху психосоциалното функциониране на децата със специални образователни потребности са анализирани от

гледна точка на диагнозата, за да се установят обективните ограничения и обхвата на възможностите за повлияване.

III. ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният за защита дисертационен труд е пълноценно научно изследване, в което личи способността на автора да идентифицира научен и приложен проблем, да го анализира и да предлага решение, тествано в методологически издържано научно изследване.

Дисертационният труд притежава следните силни страни:

- Обектът, предметът, целта и задачите на дисертационното изследване са коректно дефинирани.
- Използвани са методи, релевантни на изследователския проблем и формулираните хипотези.
- Теоретичната част на дисертационния труд е разработена с разбиране на изследваната област и със способност за оценка на наличното познание от гледна точка на възможностите за приложението му.
- Емпиричното изследване е осъществено методологически правилно, а качеството на обработката и интерпретацията на данните свидетелства за наличие на необходимите изследователски умения на автора.
- Резултатите от дисертационното изследване са непосредствено приложими в практиката на психолозите, работещи с деца със специални образователни потребности.
- Посочените от автора приноси обективно отразяват постижението на автора да развие и обогати наличното познание и да създаде методика за приложението му в професионалната практика.

IV. ПРЕПОРЪКИ

Препоръчително е в бъдеще авторът да продължи работата си по изследователския проблем, доколкото самата природа на изследваните променливи налага ограничения на дизайна и обхвата на изследването. Засегнатата по тези обективни причини валидност на изследването може да бъде защитена косвено, чрез натрупване на допълнителни потвърждаващи данни от последващи изследвания.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В качеството си на научен ръководител, запознат в детайли с процеса по разработването на дисертационния труд, потвърждавам, че след проведените обсъждания на дисертационния труд в академичната колегия докторант Таня Каменова добросъвестно отрази отправените бележки и препоръки, поради което може да се твърди, че представеният за защита научен труд е едно завършено и комплексно изследване, което осигурява несъмнени приноси резултати. Това ми дава основание да предложа на членовете на Уважаемото научно жури да бъде присъдена образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 3.2. „Психология” на Таня Владимирова Каменова.

28.02.2017 г.

гр. Варна

Изготвил становището:

(доц. д-р Даниела Андонова)